

Source: Спектар

Spectrum

Location: North Macedonia

Author(s): Ana Vitanova-Ringaceva

Title: ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК
(Иван Котев, Играле моми по месечина, Еротска народна поезија и проза од Струмица и Струмичко, Струмица, 2018)
EROTIC FOLKLORE AS A CURRENT CHALLENGE
(Ivan Kotev, "Ladies dancing on the Moon", erotic folk poetry and prose from Strumica and the surrounding region, Strumica, 2018)

Issue: 73/2019

Citation style: Ana Vitanova-Ringaceva. "ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК (Иван Котев, Играле моми по месечина, Еротска народна поезија и проза од Струмица и Струмичко, Струмица, 2018)". Спектар 73:159-166.
<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=813577>

УДК 398(497.742):316.83(049.3)

Ана Витанова-Рингачева**ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК**(Иван Котев, *Играле моми по месечина, Еротска народна поезија и проза од Струмица и Струмичко*, Струмица, 2018)**EROTIC FOLKLORE AS A CURRENT CHALLENGE**

(Ivan Kotev, "Ladies dancing on the Moon", erotic folk poetry and prose from Strumica and the surrounding region, Strumica, 2018)

Сериозниот и суштински пристап кон елаборација на стожерните теми од македонскиот еротски фолклор е предизвик што го прифатиле големи авторитети пред нас. Да се проучува оној сегмент од фолклористиката кој дава најпрецизна слика за целокупниот општествен, економски, културен развој на едно општество, значи да се придонесе во исцртување на психолошкиот профил на човекот, кој со векови опстојува на оваа почва. Проучувањата на еротскиот фолклор во рамките на современите научни истражувања стануваат сè подлабоки и поактуелни, иако во минатото имало обиди тој да се премолчи или да се сведе на минимум неговото значење. Иако неговото проучување „сè уште главно се остава за иднината“ (Ристовски, 2013:59), сепак, сметаме дека е таа иднина токму сега и денес и дека обврска на новата генерација проследувачи е да ги растајнат вредностите на македонскиот еротски фолклор. Првиот обид јавно да се говори за овој значаен сегмент од фолклорната граѓа во македонската фолклористика го направи Кирил Пенушлиски во далечната 1981 година (Пенушлиски, Кирил. *Македонски еротски приказни*, Мисла, Скопје, 1981). Оттогаш до денес своите индивидуални фолклористички истражувања на оваа тема на македонска почва ги објавиле: Марко Китевски, Боне Величковски, Блаже Ристовки, Наум Целаоски, Ленка Татаровска, Љупчо Ристевски, Ленка Татаровска, Лидија Стојановиќ, Ермис Лафазановски, Никифор Смилевски и други.

ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК

На оваа листа своето заслужено место го добива фолклористот истражувач со струмичко потекло Иван Котев¹.

Речиси половина век неуморниот Котев трага по фолклорното богатство на Струмица и регионот, бара информатори, снима, запишува и дешифрира приказни, песни, анегдоти, легенди, преданија, пословици, поговорки, гатанки и слично. Како резултат на неговата посветена работа во запишувањето и дешифрирањето на собраниот фолклористички материјал, во јули 2018 година излезе од печат првата книга со еротски фолклор од Струмица и Струмичко со автентичен наслов: *Играле моми по месечина* (по истоимената песна застапена во книгата). Со овој чин Котев фрла нова светлина врз најзагадочниот и со завеса покриен долап во богатите одаи на македонската традиција. Како што потенцира Ана Мартиновска во рецензијата, книгата на Иван Котев е голем прилог за расветлувањето на забранетото подрачје на еротиката во македонскиот фолклор.

Книгата *Играле моми по месечина* фолклористот Иван Котев ја создава речиси половина век. Макотрпно, со саможртва и посветеност, ги собира, ги дешифрира и ги класифицира собраните материјали на теренот на Струмица и околината. Книгата содржи еротски народни песни запишани во Струмица и Струмичко (четири од Кочанско и пет од Злетово), минијатури, еротски приказни и анегдоти, пословици и

¹ Иван Котев е роден во село Робово, Струмичко на 14.7.1939 година. Како надворешен соработник на Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ од Скопје, интензивната собирачка и проучувачка дејност на фолклорот ја започнува во 1970 година. Тоа го работи и денеска. Има собрано повеќе илјади народни песни, приказни, анегдоти, кажувања, пословици, поговорки и др. Поголемиот дел од овие материјали се снимени на магнетофонски ленти, а добар дел му се предадени на Институтот за Фолклор од Скопје. Има објавено повеќе книги од областа на образованието и фолклорот. Настапувал и настапува на бројни научни собири со свои соопштенија и реферати. Автор или коавтор е на следниве дела: 1. *Учителски искри*, коавтор, Струмица, 1976; 2. *Черешница род родила*, македонски народни песни, Институт за фолклор, Скопје, 1984; 3. *Училиштето во село Робово од преродбата до денес (1860–1995)*, Струмица, 1995; 4. *Енци менци (бројалки, залагалки и брзозборки)*, „Детска радост“, Скопје, 2002; 5. *Македонски народни приказни*, избор и редакција Иван Котев, „Детска радост“, Скопје, 2007; 6. *Мудроста на вековите, македонски народни пословици и поговорки од Струмица и Струмичко*, Струмица, 2012; 7. *Струмичко литературно cosvezdie*, коавтор, Струмица, 2015; 8. *Опеана Струмица*, народни песни во кои се споменува Струмица и Струмичко, Струмица, 2016; 9. *Играле моми по месечина (Еротска народна поезија и проза од Струмица и Струмичко)*, Струмица, 2018; 10. *Помени и спомени*, песни посветени на Гордана Коцева, избор, редакција и предговор Иван Котев, Штип, 2018. Коавтор е на три филмувани приказни, кои се снимени според народни приказни што ги снимил на теренот и ги дешифрирал. Библиографијата на Иван Котев се состои од над 170 библиографски единици.

поговорки, како и речник на непознати и помалку познати зборови, изрази и фрази. Импонира храброста на фолклористот Иван Котев, материјалот запишуван со децении, а има еротски предзнак, да го извади од анонимност и да му го даде заслуженото место во анализите на колективната оставина. Од научен аспект, пак, уште е позначајно да потенцираме дека ваквите книги се исклучително ретки во нашата фолклористика и се навистина бесценети². *Играле моми по месечина* е книга што ја пополнува големата празнина кога говориме за македонскиот еротски фолклор. Знаејќи дека еротскиот нагон е она скриено жарче што тлее во секој еден потенцијален информатор, Котев многу умешно, со големо трпение, ги мотивира информаторите да се отворат и да го кажат сето она што го знаат. Самиот автор во предговорот го посочува проблемот со именувањето на информаторите. „Голем број информатори поставуваат услов да не им се споменува името, затоа поголем број песни или други материјали се без именување на информаторите“, посочува Котев. Информаторот ја има клучната улога во пренесувањето на творбата. Она што импонира кај информаторите е нивната потреба за отвореност и желбата доследно да ги пренесат мислите, без да го премолчат она што е најексплицитно. Од умешноста во кажувањето на самиот информатор, но и подготвеноста во целост да ја пренесе информацијата, без да скрати или да премолчи одредени сегменти, зависи и квалитетот на кажаното. Информаторот знае на моменти и да вулгаризира, но сепак, на крајот умее суптилно да избалансира за пораката да стигне до читателот или до слушателот. Така овие записи не ја изгубиле свежината и сочната еротска боја и имаат силна експресија врз читателот.

Многупати сме кажале дека најголемата афирмација на фолклорот од Струмица и Струмичко се случува последните две децении, кога Котев почна да го објавува сето она што макотрпно со децении го собира. *Играле моми по месечина* е можеби најинтригантниот, но истовремено, и најсуштинскиот дел од таа негова заложба. Мора да направиме строго разграничување меѓу личноста на собирачот (запишувачот) и неговата професионална вокација. Тоа што Иван Котев ги запишал, ги собрал и ги објавил ваквите творби, доволно зборува за неговата големина како фолклорист, кој совршено добро знае дека творбите со еротски предзнак

² Изборот на првата антологија на македонскиот еротски фолклор го направи Ана Мартиновска, *Голиот на гости*, Скопје, МИ-АН, 2017

ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК

се суштински важни за развојот на фолклористиката. Човекот Иван Котев долго време полемизираше со фолклористот Иван Котев за на крајот да ја донесе вистинската одлука, да го објави овој материјал како голем влог во македонската фолклористика. Со таква дилема се соочувале големини како М. Цепенков, К. Шапкарев, В. Карациќ и, исправени пред т.н. „внатрешна цензура“ (Мартиновска, 2007:10), биле во постојана борба со моралните и етичките принципи и поривот да се запише фолклорното богатство за да им се остави во аманет на идните поколенија.

Во народната литература живее народниот дух, таму, во нејзините јасли, спокојно диши, давајќи му животворна сила на народот, кој, безброј пати низ историјата, останувал скршен и без здив. Тој дух нè одржал и кога нè газеле туѓи окупаторски чизми, кога нè делеле или сме се делеле, кога чумата ни ги косела селата и градовите; токму духот останал негибнат, толку силен и жилав. Во таквите (не)времиња луѓето, крепејќи се еден со друг, знаеле да си кажат по некоја „мрсна дума“, да се насмеат, да се ослободат од бремето што го носеле на грбот. Во таа смисла, творбите со еротска содржина го негувале духот и ја ослободувале енергијата, толку неопходна за да се дооди беспакето. Да се артикулира еротското значи да се канализира онаа енергија што го оптоварува човекот. Нејзината неутрализација значи очистување на духот, негово обновување и враќање во сферите на исконското. Хуморот и смеата предизвикани од еротското се чиста есенција на таа неутрализација.

Безобразни, срамни, мрсни, недолични, непристојни, вулгарни се само дел од термилошките одредници што се среќаваат кога зборуваме за еротскиот фолклор. Интересен е фактот дека творбите со еротски предзнак се најчесто споменуваните во секојдневната комуникација меѓу луѓето, но и најретко бележените, кога зборуваме од научен и теоретски аспект. Народот сакал и сака да ги раскажува, да ги прераскажува, но се чувствува некаков отпор кога треба да се зборува јавно за нив. Кога зборуваме за творбите со еротска содржина, ние не зборуваме за недолични творби, зборуваме за, недвосмислено, најбогатите, најкреативни и најкolorитни креации на слободната човекова мисла. Еротиката како важен сегмент во животот на човекот има централно место, „erotскиот проблем по својата биолошка важност и по своите пропорции стои над сите други животни проблеми“ (Пенушлиски, 1981:239). Таа е над сите вредности кон кои се стреми човекот, бидејќи лежи во основата на биолошката потреба да се остави потомство.

Автентичната етнографска граѓа содржана во *Играле моми по месечина* го претставува човекот како суштество со доминантен ерос, природа толку блиска до онаа создателната од времето на нашите прародители. Без оглед на сите цензури, општествени, религиозни и културолошки, еротиката секогаш се пробивала и, наоѓајќи ги најмалите празнини, влегувала во потсвеста, таму го заземала местото што природно ѝ припаѓа. Во архаичната мисла на нашите предци не постоеле ограничувања, ниту, пак, стеги, кога станува збор за артикулацијата на половото општење. Таквите дејства биле сосема природен сегмент од секојдневното живеење, нагон толку спонтан и разбирлив за нивната тогашна интелектуална зрелост. Голото човечко тело не се вулгаризирало, напротив, се славело и околу него се развила цела обредна практика во насока на обезбедување плодност. Половиот однос значел сигурно потомство. Ваквите преживелици опстанале и до денешни дни во форма на народни песни, приказни, анегдоти, гатанки, пословици и слично. Тоа се творби што се нераскинлив дел од нашето секојдневно општење, еротиката е несомнено најприсутната тема во секојдневието на луѓето, без разлика каков општествен статус имаат или со каква провиниенција се. Нејзината артикулација предизвикува насмевка поради сочниот хумор, чувство на восхит од убавото и душевно ослободување. Не е тоа хедонистичко уживање во животот, тоа е самиот живот.

Во основата на овие творби се наоѓа богатата т.н. опсцена лексика, која подразбира опсцена фразеологија, табуизирани изрази и фрази што се кажуваат директно, без заобиколувања. Ако го имаме предвид фактот дека таквата табуизирана лексика е многу богата, и нејзиното место некако природно се вклопува во рамките на дијалектите (додека во стандардната форма на јазикот има одредени ограничувања), тогаш заклучокот е дека овие творби изобилуваат со богатство на форми, изрази и фрази, кои на друго место и не можат да се сретнат. Фолклористичките единици запишани на регионот на Струмица и околината, а содржани во книгата *Играле моми по месечина* го чуваат оригиналниот, автохтон израз карактеристичен за струмичкиот говор. Го истакнуваме овој факт, бидејќи сметаме дека фолклорните единици во книгата на Котев се најдобра потврда на тезата дека богатата опсцена лексика се чува токму преку текстовите од еротскиот фолклорен корпус и во нив.

Фолклорните единици со еротски предзнак кријат во себе многу вистини за човековите скриени страсти, ласцивни желби и неостварени сексуални соништа. Мора да потенцираме дека целта на ваквите творби

ЕРОТСКИОТ ФОЛКЛОР КАКО АКТУЕЛЕН ПРЕДИЗВИК

не е да се исмее нечија маана, да се вулгаризира сексуалниот нагон или, пак, да се жигосува индивидуата. Тоа се животни искуства и ситуации што народниот творец толку искрено и директно ги пренесува, без ракавици и без непотребно куртоазно заобиколување. Впечатливи се темите на кои народниот творец се надмудрувал и си играл со еротиката: најчесто тоа се верните и неверните жени (доминира идејата дека верноста на жената зависи единствено и исклучиво од неа), ненаситните мажи (привилегијата на мажите дека имаат право да гледаат, да посакуваат и да ја хранат својата еротска глад со туѓа жена), вдовиците и нивната наводна воздржаност, подигнување на сексуалната способност на мажот и слично³. Многу често е присуството на свештениците лица, кои се посебна тема за истражување. Вистината е дека народот имал потреба да ги „казни“ поради нивната недоследност и неурамнотеженост, на она што го проповедаат и она што во реалниот живот го живеат. „Народот имал поинаков аршин за нив“ (Пенушлиски, 1981:256), па затоа ги става во ситуации кои за нив се недозволен. Ставајќи ги свештениците во еден гротескно-хумористичен контекст, народниот мудрец, всушност, им ја симнува одората, за да излезе на површина лицемерието, лажната скромност и алчноста. Интересен е фактот дека посовремените записи покажуваат присуство на ликови од редот на администрацијата како *секретаро*, *бл`гајнико* и *прецедатело уд опишанта* во приказната „Како најмалечкоа син на сирумашкоа човек продал јарето“. Ваквите постапки на народниот творец, покрај, како што потенцира Мартиновска, „тенденцијата да се предизвика смеа или да се подгрее атмосферата на некој собир“, одат во насока на жигосување на оние што му биле надредени по хиерархија и, не можејќи на друг начин да го истури гневот, тој им дава место во гротескно-хумористични ситуации.

Кога зборуваме за песните со еротска тематика, треба да кажеме дека тоа се најчесто песни од кругот на љубовната или свадбената поезија. Интересен е фактот дека во Струмица се негува вековниот празник Тримери, празник посветен на тукушто свршените млади момче и девојка и во куќата на девојката се пеат еротски песни, како на пример, „Насели се село“ или „Најпогодно место“ (и двете песни запишани од Иван Котев). Кога се негува адетот „каранфил виене“ (два дена пред

³ Види: Кирил Пенушлиски. Кон проучувањето на македонските еротски народни приказни, во: *Македонски еротски приказни*, Скопје, Мисла, 1981.

свадбата), се пеат токму песни со еротска содржина и се изработува фалус со хиперболизирана големина во функција на поттикнување на плодноста и продолжување на родот. Потенцираната вулгаризација во коледарските и сурварски песни е најдобрата потврда за тоа дека овие песни имаат длабоки корени од времето на архаичната мисла. Ако се проучуваат овие творби од научен аспект, може да се согледа дека тие во себе содржат лепеза митолошки елементи, иницијациски потфати и универзални книжевни матрици. Заводливата игра на момите под месечина народниот пејач ја претставува со нагласување на еротското, кое е во функција на обезбедување плодност и сигурно потомство. Месечината во народната митологија на Македонците е, всушност, женскиот принцип. Но, ова би го оставиле како тема за детално научно истражување.

Да се зборува на оваа тема значи голата вистина за сексуалноста на човекот што природно ја поседува да се сокрива зад пристојна реторика, алузии и метафори. Кога зборуваме за еротиката, нашиот глас добива поинаква боја, интонацијата се намалува, се придушува, понекогаш и се шепоти, а гестовите, мимиките и говорот на телото се неминовни. Наметнатите репресивни обрасци на културно живеење во минатото создале своевидна завеса, а сексуалноста останала од другата страна на сцената. Но, дваесеттиот век е век кога стегите попуштаат, кога Мишел Фуко јавно ги изложува своите лични ставови за сексуалноста, а Фројд нè разголува до гола кожа. Јавно да говориме дека имаме чувство на срам, одвратност или зазор од ваквите творби претставува само лажно одглумена скромност, која, кога станува збор за ваква литература, воопшто не ни е потребно. Современото време ни го наметна порнографското поимање на човековата исконска природа, а се обидува да ја потисне еротиката, која го слави голото тело како уметничко дело, чин на слободната и незауздана желба и стремеж кон убавото. Ако еросот, според Фројд, е оној вроен инстинкт за зачувување на човековиот живот, тогаш неговото лицемерно потиснување би значело и бавна, но сигурна духовна смрт.

Литература

- Бадаланова, Флорентина. 1993. *Фолклорен еротикон* том I, Импресарско-издателска къща, Род, София.
- Karadzic, Vuk Stefanovic. 1979. *Crven ban*, Beograd, Prosveta.
- Котев, Иван. 2018. *Играле моми по месечина* (еротска народна поезија и проза од Струмица и Струмичко), Струмица.
- Мартиновска, Ана. 2007. *Голиот на гости (Антологија на македонскиот еротски фолклор)*, Скопје, Ми-Ан.
- Мартиновска, Ана. 2018. Еротски надитрувања, кон книгата „Играле моми по месечина“ од Иван Котев, во: *Играле моми по месечина*, Струмица.
- Пенушлиски, Кирил. 1981. *Македонски еротски приказни*, Скопје, Мисла.
- Ристовски, Блаже. 2013. *Маишките еротски народни песни околу коледниот огин во некои места во Македонија*, во: *Македонскиот фолклор и националната свест*, 6, Скопје, Матица.